

УДК 378:316.61

Оксана МОСКАЛЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ФАХОВА ПРАКТИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті здійснено огляд окремих положень організації та проведення фахової практики у майбутніх фахівців соціальної сфери. Автор статті характеризує зміст та завдання фахової практики, визначає її роль та місце у навчальному процесі. Висловлюється думка, що саме цей вид практики сприяє формуванню особистості майбутнього фахівця, розвиває прагнення до самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: фахова практика, практична підготовка, професійна діяльність, уміння та навички, навчальний процес, фахівці соціальної сфери.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Система підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери свідчить про наявність протиріч між бажаним рівнем, спрямованістю і змістом професійної підготовки та традиційними підходами до організації аудиторного навчання, а також вимогами до організації практик.

Актуальність теми зумовлена: по-перше, тенденціями домінування теоретичної підготовки над практичною; по-друге, новими вимогами до практичної підготовки фахівців соціальної сфери; по-третє, зміщенням акцентів на організаційну складову практики

© Москалюк О.

та перекладанням значної частини завдань практики на керівників установ та організацій.

Так, питання організації та змістового наповнення фахової практики є важливим і потребує більш детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У сучасних наукових дослідженнях висвітлені окремі питання організації та проведення навчальних практик майбутніх фахівців соціальної сфери. Зокрема, у роботах І. Д. Зверевої, А. Й. Капської, І. В. Козубовської, Г. М. Лактіонової, І. І. Миговича, Л. І. Міщик, Н. Г. Ничкало, В. А. Поліщук та ін. розглянуті загальні напрями практичної підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу. Але автори названих праць не ставили за мету узагальнити досвід організації та проведення фахової практики та визначити її місце у підготовці фахівців соціальної сфери. Крім того, існують суперечності між потенційними можливостями фахової практики та малоефективним використанням цих можливостей студентами під час її проходження.

Мега статті – проаналізувати досвід організації фахової практики майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основних результатів дослідження. Підготовку до будь-якої професійної діяльності можна успішно здійснювати шляхом залучення до дій, максимально наближених за змістом і умовами до професійної діяльності, тому професійні навички, професійну майстерність, професійну компетентність, творчий стиль майбутньої діяльності доцільно формувати перш за все під час проходження фахової практики, яка передбачає постійний творчий пошук, самостійний розвиток і формування професійних умінь, особистісних та професійно-важливих якостей майбутнього фахівця, а також створення умов для самоаналізу та самовдосконалення професійної діяльності [1].

Система професійної підготовки фахівця соціальної сфери включає в себе два паралельних процеси. З одного боку, у вищих навчальних закладах відбувається традиційне академічне навчання – від теорії до практики. З іншого – у відповідних закладах, соціальних службах, інших організаціях студенти проходять фахову підготовку – відбува-

ється оволодіння практичним досвідом. Отже, теорія і практика утворюють діалектичну єдність.

Зв'язок навчання та професійної діяльності, теорії та практики – процес двосторонній. Навчальна та професійна діяльність органічно пов'язані між собою. Тому так важливо, щоб викладання усіх навчальних предметів у вищих навчальних закладах було спрямоване на підготовку і свідоме включення студентів у майбутню професійну діяльність. Причому теоретичні знання повинні йти попереду, а далі перевірятись під час проходження практики; інтеграцію змісту навчання варто здійснювати у двох напрямках: по вертикалі – об'єднання професійних знань та умінь у рамках навчального предмету та по горизонталі – взаємозв'язок спеціальних знань та умінь.

Цілком зрозумілим є те, що професіоналізм майбутнього фахівця соціальної сфери складається з професійних знань, навичок та умінь. Оволодіння навичками та уміннями є складовою частиною практичної підготовки фахівців. Організація практичної підготовки студентів регламентується Положеннями про проведення практики студентів вищих навчальних закладів. У системі професійної підготовки соціального працівника (соціального педагога) важливе місце відводиться практиці, яка є невід'ємним компонентом особистісного становлення фахівця.

Як теоретична, так і практична підготовка студентів у вищих навчальних закладах має комплексний характер – гармонійна система навчальних практик, що мають виражені як теоретичний, так і практичний компоненти, широке коло баз практик тощо. Але, насамперед, практична підготовка студентів як обов'язковий компонент здобуття кваліфікаційного рівня, має на меті вироблення у них професійних навичок та умінь.

Фахова практика є органічною частиною навчального процесу, відповідальним етапом та важливою ланкою у системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Вона дає можливість студентам перевірити на практиці набуті теоретичні знання, переконатись у правильності обраного фаху, здатності працювати у даній галузі.

Як і будь-який вид діяльності, фахова практика має свої особливості, а саме: особливості підходів до організації фахової практики

майбутніх фахівців соціальної сфери зумовлені низкою специфічних ознак професійної діяльності. Зокрема, особливість практики визначається досить широким спектром закладів, у яких може працювати соціальний працівник (соціальний педагог). Крім того, сама діяльність має свою специфіку у кожному окремому закладі, організації чи службі. Так, наприклад, під час практики в закладах освіти, сиротинцях, притулках студенти потрапляють у колектив, що має свої традиції, звичаї, певну систему взаємовідносин та залежностей. Практика студентів у різноманітних дитячих та молодіжних закладах та об'єднаннях з представниками різних вікових періодів, з дітьми різного соціального досвіду (різними умовами життя і виховання, з сільської або міської місцевості) вимагає від студентів-практикантів систематичного та цілеспрямованого вивчення вихованців, з'ясування їх індивідуальних особливостей: інтересів, особливостей фізичного розвитку, характеру тощо, вивчення за необхідності, медичних карток дітей з метою виявлення особливостей їх здоров'я. А це в свою чергу вимагає відповідної теоретичної підготовки.

Студенти гуманітарно-педагогічного факультету спеціальності "Соціальна педагогіка" відповідно до навчального плану проходять фахову практику на п'ятому курсі у десятому семестрі тривалістю п'ять тижнів. Фахова практика є логічним продовженням різних видів практики студентів молодших курсів (ознайомчої, соціально-виховної (волонтерської), соціально-педагогічної, психолого-педагогічної (діагностичної), культурно-дозвілевої, психолого-педагогічної (корекційної) у закладах освіти, психолого-педагогічної (профілактичної) у закладах соціального виховання) та завершальним етапом практичної підготовки фахівця соціальної сфери. Мета фахової практики – це підготовка студентів до цілісного виконання функцій соціального педагога, до проведення систематичної соціально-педагогічної діяльності, а також оволодіння практичними вміннями та навичками [2].

Не варто залишати поза увагою те, що важливою умовою, яка забезпечує ефективне використання обмеженого часу, який відводиться на фахову практику, є підготовка студентів до цього виду діяльності протягом усього періоду навчання. Підготовка студентів до фахової

практики містить такі основні напрями: професійне навчання, яке реалізується через теоретичні та практичні навчальні дисципліни (професійно-орієнтовані та професійно-практичні); професійне виховання студентів, яке виступає як спеціально організований та контрольований процес залучення їх до професійної діяльності фахівця соціальної сфери і формування у них професійної спрямованості та інших професійно важливих якостей.

Фахова практика як цілісна та складна система охоплює такі компоненти: мета, завдання, мотиви, потреби, предмет, форми та засоби досягнення мети, а також результат діяльності. Вона є способом, процесом та результатом професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, забезпечує активне залучення студентів до різних видів професійної діяльності, творчого спілкування, сприяє формуванню професійного інтересу.

Проаналізувавши завдання фахової практики та професійні вміння, через сформованість яких реалізуються ці завдання, можна стверджувати, що фахову практику варто розглядати не тільки як важливий засіб підготовки фахівців, як складову їх професійної підготовки та як організаційну форму, але ще як фактор саморозвитку, формування індивідуально-творчих можливостей у здійсненні майбутньої діяльності, вдосконалення рівня професійності майстерності майбутніх соціальних педагогів. Для студентів фахова практика – це і зміст майбутньої діяльності, і програма удосконалення професійних умінь та навичок.

Під час проходження фахової практики студенти постійно тренуються встановлювати психологічні контакти з незнайомими людьми, вчать керувати різними за рівнем розвитку дітьми, прагнуть визначати відмінності як у рівні їхнього розвитку, так і у підходах та технологіях, вивчають середовище та умови відповідного закладу чи установи. У цьому випадку засвоєння відбувається не за підручниками та лекціями, а на основі практичної роботи, де студенти-практиканти набувають професійних умінь.

Варто також відмітити, що багатьох студентів-практикантів цікавлять професійні проблеми. Вони можуть бути як формальними – отримання заліку, проходження практики, так і реальними – набуття фахових знань з майбутньої спеціальності, напрацювання навичок

міжособистісної комунікації тощо. Для них важливими є спілкування з професіоналами в обраній сфері, знайомство з новими методами і технологіями, все, що може їм допомогти у подальшому стати висококваліфікованими фахівцями та працевлаштуватися. Досить часто студенти віддають перевагу індивідуальній роботі або роботі в невеликих групах. Індивідуальна робота – коли студенту довіряють, наприклад, консультування, а робота в невеликих групах – це дослідження або групове консультування тощо. Для цього важливо побачити у кожному студенті те найкраще, на що можна опертися.

Більшість завдань фахової практики допомагають студентам-практикантам апробувати професійні знання (поглибити й удосконалити теоретичні знання та встановити зв'язок з практичною діяльністю); відпрацювати комунікативні, організаторські, діагностичні, аналітичні, проектувальні уміння; сформувати у студентів творчі дослідницькі підходи до майбутньої діяльності; засвоїти сучасні технології колективної, групової, індивідуальної роботи з різними категоріями клієнтів.

Щоб визначити, як студенти-практиканти оцінюють майбутню професійну діяльність, професійні здібності, види професійної діяльності, а також здійснюють самоаналіз набутих професійних умінь, ми провели опитування серед студентів п'ятого курсу, яке відбувалося двічі: до та після проходження фахової практики:

1. “Оцінка професії”

№	ПЛЮС	МІНУС	ЦІКАВО
1			
2			
...			

2. “Оцінка професійних здібностей”

№	Здібності, розвинені найбільше	Здібності, розвинені найменше	Здібності, якими хоч володіти в ідеалі
1			
2			
...			

3. “Оцінка видів професійної діяльності”

№	Види професійної діяльності, які виконую добре	Види професійної діяльності, які виконую погано	Види професійної діяльності, які хочу виконувати якісно
1			
2			
...			

4. “Самоаналіз професійних умінь”

Перелік умінь	Рівень умінь до практики		Рівень умінь після практики	
	Самооцінка	Оцінка викладача	Самооцінка	Оцінка викладача
Комунікативні уміння				
Аналітичні уміння				
Організаторські уміння				
Прогностичні уміння				
Проектувальні уміння				

Оцінювати ступінь оволодіння професійними вміннями було необхідно за такою шкалою: 0 балів – не володію вмінням; 1 – володію на низькому рівні; 2 – володію на середньому рівні; 3 – володію на високому рівні.

У цілому результати опитування показали, що практика допомогла п’ятикурсникам побачити ступінь свого “незнання” та необхідність подальшого самовдосконалення. Більшість студентів (84 %) розуміє, що їм потрібні більш ґрунтовніші та ширші знання.

Виконання зазначених завдань сприяло розвитку особистісних та професійно-важливих якостей майбутніх фахівців соціальної сфери,

створювало умови для розвитку професійних здібностей і самореалізації студентів, формування їх власного стилю діяльності, розвитку навичок професійної рефлексії. Після проходження фахової практики у студентів значно актуалізувався інтерес до вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, підвищилась відповідальність за своє навчання, спостерігався розвиток професійних мотивів.

А ще запропоновані завдання дозволили студентам виявити позитивні сторони та недоліки своєї професійної підготовки, глибше усвідомити ступінь складності обов'язків, які пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, значення особистісних та професійно-важливих якостей, здібностей та умінь.

Бесіди зі студентами та обговорення питань на заключній конференції показали, що саме фахова практика дає майбутньому фахівцю цілісне уявлення не лише про те, що робити, але і про те, як це робити.

Висновки. Отже, фахова практика є однією з найважливіших складових з одного боку професійної, а з іншого – практичної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери. Вона дозволяє студенту практично спробувати свої сили в обраній професії, навчитися застосовувати у професійній діяльності знання, одержані в процесі теоретичної підготовки. Як важлива ланка у системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, сприяє підвищенню рівня професійної компетентності студентів, розвитку ціннісно-змістової сфери майбутніх спеціалістів, саморозкриттю та самопізнанню, оптимізації процесу підготовки студентів до реальної професійної діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Подальші дослідження зазначеної проблеми можуть стосуватися розробки комплексу професійно-орієнтованих завдань фахової практики, які сприятимуть розвитку пізнавальної ініціативи та забезпечуватимуть формування професійних умінь студентів-практикантів.

Список використаної літератури

1. Москалюк О. І. Проблеми та труднощі фахової практики студентів спеціальності "Соціальна педагогіка" О. І. Москалюк // Актуальні питання тео-

рії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців за соціономічним профілем : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 22–23 квітня 2011 р.). – Хмельницький: ХНУ, 2011. – С. 182–184.

2. Програма фахових педагогічних практик: методичні вказівки для студентів спеціальності “Соціальна педагогіка” (освітньо-кваліфікаційні рівні “спеціаліст” та “магістр”) / Л. І. Романовська, О. І. Москалюк. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 28 с.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016

Москалюк О. Профессиональная практика как важная составляющая практической подготовки будущих специалистов социальной сферы

В статье осуществлен обзор отдельных положений организации и проведения профессиональной практики будущих специалистов социальной сферы. Автор статьи характеризует содержание и задания практики, определяет ее роль и место в учебном процессе. Высказывается мнение, что именно этот вид практики способствует формированию личности будущего специалиста, развивает стремление к самореализации в сфере будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *профессиональная практика, практическая подготовка, профессиональная деятельность, умения и навыки, учебный процесс, специалисты социальной сферы.*

Moskaliuk O. Professional practice as an important part of practical training of future social sphere professionals

The article focuses on analysis of opportunities of professional practice and outlines the role of professional practice in training of future social sphere professionals. The author points out that professional practice provides for active involvement of students in various types of professional activities and facilitates development of professional expertise and professional thinking.

The author also notes that the professional training system for a social sphere professional includes two concurrent processes. On the one hand,

there is a traditional academic education from theory to practice in higher educational institutions. On the other hand, students have professional trainings in the relevant institutions, social services and other organizations and gain the practical experience.

Professional practice is a staple part of educational process and an important milestone within the training system of future social sphere professionals. It allows students to apply their theoretical knowledge in practice and check if they made the right choice of profession and are able to work in the chosen sphere.

The author states that professional practice as an integral and complex system encompasses the following components: goal, tasks, motives, needs, subject matter, forms and instruments for achieving the goal, and activity results. The professional practice is the way, the process and the result of professional training of the future social sphere professionals. It facilitates active involvement of students in various types of professional activities and creative communications and helps to form the professional interest.

During the professional practice, students are constantly trained to set up psychological contacts with strangers, practice dealing with children of different maturity, aim to determine differences in maturity of these children and in approaches and technologies, and explore the background and conditions of the relevant institution. In this case, students engaged in practice gain professional skills based on practical assignments instead of textbooks and lectures.

It is emphasized that the majority of assignments of professional practice help students engaged in practice to apply their professional knowledge (enhance and improve theoretical knowledge and set up a connection with practice); to drill on communicational, organizational, diagnostic and designing skills; to form creative research approaches to future profession among students; to familiarize themselves with modern technologies of collective, group and individual work with various categories of clients.

Professional practice allows a student to apply his/her expertise in the chosen profession and to drill on applying theoretical knowledge within professional activities. As an important milestone in training system of future social sphere professionals, professional practice helps to improve the

level of professional competency among students, to develop the value and substance sphere of future professionals, to promote self-revealization and self-cognition, and to streamline the procedure for preparing students for the hand-on professional activities.

Keywords: *professional practice, practical training, professional activities, skills, education process, social sphere professionals.*